

Stenprofessorn

För Kurt Johansson har naturstenen blivit ett bildningsprojekt som går som en röd tråd genom hans yrkeskarriär.
- Jag möter fortfarande exempel på stora projekt med många duktiga aktörer inblandade men där kunskapen ändå brister vilket leder till felaktiga beslut i val av sten, säger han.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **LARS DAREBERG**

Vid 82 års ålder kan man tycka att det borde räcka. Men Kurt Johansson har inga planer på att sluta arbeta eller att inte längre vara en tongivande röst inom svensk stenindustri. Visserligen har han trappat ned på takten och avvecklat sitt ägande i Marmor & Granit, som nu drivs vidare av delägaren

Bengt Hössung, men än finns mycket att göra via egna konsultföretaget Stenkompetens, menar han.

- Det finns fortfarande många outredda frågor som jag kan vara behjälplig med att svara på. Såklart finns många som besitter djupare kunskaper än vad jag gör inom vissa områden. Men med tanke på att jag fortsätter att få uppdrag får man väl anta att man anser att mina kunskaper gör någon nytta, åtminstone i ett bredare perspektiv.

Klimatfrågan, livscykelanalyser och miljöpåverkan är alla ämnen som återkommande sysselsatt Kurt Johansson de senaste decennierna, i rollen som professor vid SLU Alnarp, som engagerad i förbundet och som stenkonsult.

- Jag hade gärna sett att vi kommit längre i de frågorna. Vi skulle behöva skruva upp takten för att ligga rätt i tiden. Det sker så mycket just nu i alla branscher. Vi får inte bli frånåta.

Klimatengagemanget är inget nytt, påpekar han. Redan 1999 deltog Kurt Johansson i en av de första studierna av miljöpåverkan från produkter i Ölandskalksten. Förbundet följde åren därpå upp med en egen miljödeklaration.

- Det var ett stort och kostsamt projekt som vi genomförde tillsammans med Kalmar Högskola. Vi tog fram miljödeklarerationer för tolv stenprodukter från lika många stenföretag. Dessvärre var marknaden inte riktigt mogen och de flesta värden kom aldrig till praktisk användning.

Märkt av bland annat den erfarenheten har Kurt Johansson

under senare år varit uttalat kritiskt till att så mycket i dag kretsar kring olika kravbeteckningar som till exempel EPDer.

- Man blir många gånger för specifik och missar den övergripande frågan: klimatpåverkan. En EPD är överlastad med information som skymmer det faktum att CO₂-ekvivalenten oftast är den viktigaste parametern. När vi själva 2011 påbörjade ett Vinnovaprojekt var klimatet och CO₂-utsläppen hela tiden utgångspunkten i den studie som vi genomförde. Det blev också ett tydligt argument för svensk sten när den ställdes mot en importerad kinesisk.

En annan fråga som Kurt Johansson brinner för är arbetet med dränerande system inom markbeläggning. Han betonar att det är ett ämne där de nödvändiga kunskaperna redan finns, men även där går utvecklingen "för trögt" och man krånglar till det i onödan.

- I takt med allt kraftigare skyfall måste vi systematiskt börja bygga upp förstärkningslager och reservoarer i städerna, som på kort tid kan lagra stora mängder vatten. Det borde vara uppenbart för alla vid det här laget.

KURT JOHANSSON HAR med sin tidigare professur på SLU varit en viktig akademisk kraft för stenindustrin, med en förmåga att både driva och hitta finansiering till olika projekt och studier. I grunden är han själv "dubbelakademiker", med examen som både bergsingenjör från KTH och civilekonom. Innan han kom i kontakt stenindustrin arbetade han för både Atlas Copco och Boliden. Det innebar ofta långa utlandsplaceringar.

- Jag led vid den tiden ofta av migrän och min dåvarande hustru Barbro tyckte att jag skulle vara mer i Sverige. År 1983 såg hon en annons i Svenska Dagbladet där Bröderna Wallins Granitindustrier sökte en person som skulle få ordning på brytningssektionen som skulle driva igenom flera investeringar

Kurt Johansson bor själv i Malmö, en stad där han ofta guidat studenter som vill lära sig mer om de olika stensorter som vi möter i stadsbilden.

”Med tanke på att jag fortsätter att få uppdrag får man väl anta att man anser att mina kunskaper gör någon nytta, åtminstone i ett bredare perspektiv.”

i bland annat ny borrutrustning. Det stämde bra med mina erfarenheter, jag sökte och fick så småningom jobbet.

Bröderna Wallin var vid tiden ett av Sveriges största stenförretag med 110 anställda och tre stenbrott där det mesta gick på export. Bland stensorterna fanns världens rödaste granit: Red Ruby Extra. Grunden för verksamheten var en årlig produktion av 8000 gravstenar

– Mycket av mitt arbete kom att kretsa kring marknadsföring och vi ökade gravstensproduktionen till 10 000 per år, minns Kurt Johansson.

Efter några år skedde ett generations- och ägarskifte i företaget som Kurt Johansson inte ”var bekväm med”. Istället startade han en konsultverksamhet i egna firman Stenkompetens, som han alltså fortfarande driver. I den rollen kom han senare i kontakt med nästa uppdragsgivare, AP-sten.

– Jag anställdes i dåvarande koncernen som vd för Skånska Granit, Ölandsten och Marmor&Granit.

Två år senare köpte Kurt Johansson loss Marmor&Granit och bildade ett fristående bolag. Men han släppte inte kontakten med AP-sten.

– Jag växlade min roll som vd för Marmor&Granit med att fortsätta som konsult för AP-sten, med tyngdpunkt på marknadsföring.

I den senare rollen inledde Kurt Johansson ett omfattande arbete med att bygga upp ett kontaktnät med arkitekter. Under ett år besökte han cirka 500 arkitektkontor i hela landet.

– Ibland blev det fyra kontor under en dag. Mycket handlade om att sätta sig in i var arkitekterna stod rent kunskapsmässigt och vilka luckor som behövde täppas till. Jag spikade bland annat upp stenprover på väggarna så att alla skulle få en chans att se och känna på materialet.

DET BLEV OCKSÅ starten på den bana som sedan dess gått som en röd tråd genom Kurt Johanssons karriär: att öka kunskapen om natursten som byggnadsmaterial.

Kort senare anlätades Kurt Johansson av dåvarande Fabriksarbetarförbundet och Almega som projektledare för ett utbildningsprojekt. Uppdraget var att ta fram ett utbildningsmaterial om brytning och tillverkning som kunde användas i allt från gymnasieskolan och arbetsmarknadsutbildning till komvux och högskolor.

– Målet var att stärka svensk stenindustri och säkra kompetensförsörjningen.

Under tre års tid arbetade han med att färdigställa materialet, parallellt med sina andra uppdrag.

– Det blev i slutänden ett komplett läromedelspaket för gymnasiet, utformat att vara självinstruerande så att även den som saknade lärarexamen skulle kunna använda det.

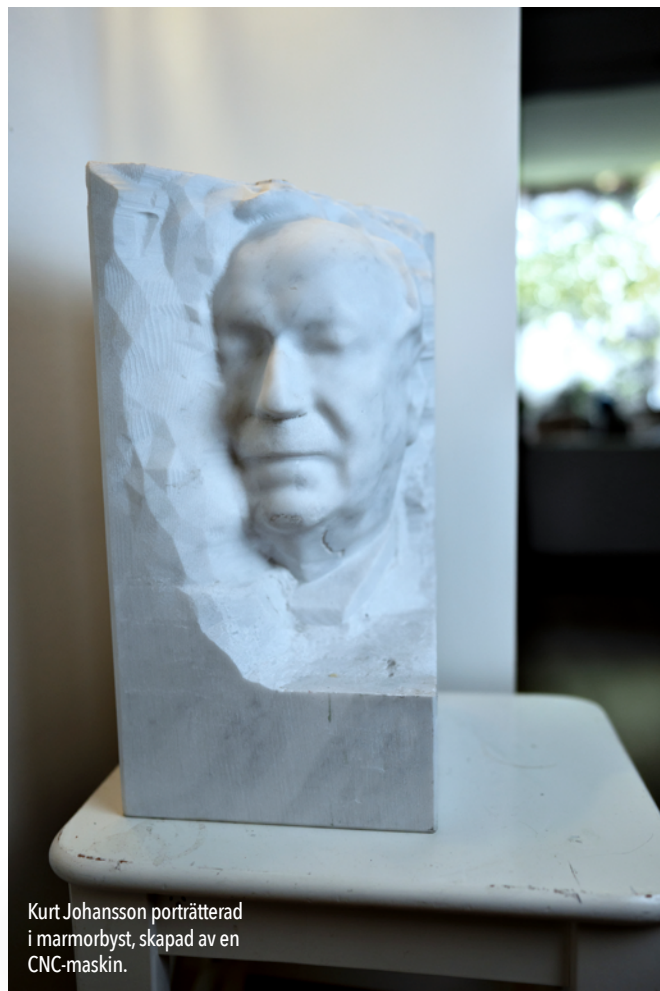
Samtidigt arbetade han själv med att utveckla stenutbildningen vid gymnasieskolan Stenforsaskolan i Sibbhult.

– Jag medverkade även som lärare. Vi hade en handfull elever varje läsår som använde läromedlet.

PÅ MOTSVARANDE SÄTT har Kurt Johansson varit fortsatt drivande i spridandet av de grundläggande kunskaperna om natursten till arkitekter och andra beställare. Missionen har varit att göra det enkelt, att lägga tonvikten på det basala och praktiskt tillämpbara.

– Det har alltså inte handlat så mycket om geologi utan att mer om att man ska se stenen som ett byggnadsmaterial och lära sig att till exempel skilja på graniter och kalksten, att förstå vad som är kvartsiter och karbonater, på vilka sätt som de skiljer sig åt och hur de bäst kommer till sin rätt. Jag möter fortfarande exempel på stora projekt med många duktiga aktörer inblandade men där kunskapen ändå brister vilket leder till felaktiga beslut i val av sten.

Under Kurt Johanssons ledning har även den så kallade Stenhandboken blivit ett standardverk som i dag står i hyllan på de flesta arkitekt- och byggnadskontor och går att ladda ned gratis

Kurt Johansson porträtterad i marmorbyst, skapad av en CNC-maskin.

Kurt Johansson

Ålder: 82 år.

Yrke: Stenkonsult, bland annat.

Bästa boken: Skärmhjärnan av Anders Hansen.

Favoritfilm: Gudfadern.

Lyssnar helst på: Jazz, typ 1960-tal.

Resmål: Norra Götaland - södra Svealand.

Äter helst: Lammlägg.

Dricker helst: Snaps - med sång.

Gör mig förbannad: När någon tränger sig före i kön.

Gör mig glad: Att dansa, helst bugg!

Okänd talang: Humor!

på förbundets hemsida. Den innehåller flera delkapitel - häften - som avhandlar "allt man behöver veta" om natursten som byggnadsmaterial i utemiljö, inomhus, fasader, gravvårdar etc.

- Det görs återkommande revideringar. Nu uppdateras till exempel fasadhäftet, ett område där det skett väldigt mycket på monteringssidan under senare år.

Ett mer allmänt "folkbildningsprojekt" där Kurt Johansson varit involverad är Stenmuseet i Sibbhult, invigt 2012. En förening av stenföretag driver museet tillsammans.

- Museet ger en bra överblick över stenens historiska roll i Sverige som byggnadssten. Vid kyrkogården i Sibbhult finns även ett "Lapidarium" som visar hur gravstenarna förändrats från 1800-talet och framåt

NÄR KURT JOHANSSON började engagera sig i stenindustrin på 80-talet var det en stukad industri som han mötte. 70-talet hade inneburit nedläggningar av många stenbrott. Miljonprogrammets satsningar krävde billigaste byggnadsmaterialen och naturstenen skiftades ut.

- Branschen hade börjat återhämta sig. Samtidigt hade importmarknaden öppnats på vid gavel och vi fick in billig sten

från länder som Italien och Indien. Det rörde om bland bolagen när man mötte en ny konkurrens.

Kurt Johansson hade dittills mest sysslat med utbildningsfrågor i förbundet, men när de brytande medlemsföretagen ville att förbundet skulle fokusera mer på att underlätta processen för brytningstillstånd såg man till att rösta in Kurt Johansson som ordförande på årsmötet 1995.

- Det skedde på ett närmast kuppformat sätt vilket förstås retade en del medlemmar, minns han.

Samtidigt var det ingen avundsvärd position. Förbundets ekonomi var körd i botten.

- Vi tvingades att upprätta en kontrollbalansräkning, så illa var det.

En kraftig omorganisation genomfördes. Huvudkontoret i Stockholm avvecklades och personal fick sluta.

- Bland dem Christer Kjellén, en riktig klippa som anställdts redan 1967. Christer startade istället, med sina gedigna kunskaper som grund, en konsultfirma och har i den rollen stått förbundet mycket nära genom åren och gjort mycket nytta för branschen i stort.

KANSLITET FLYTTADES TILL Marmor & Granit i Kristianstad.

- Som deltidsarbetande ordförande avsatte jag också en halvtid av företagets sekreterartjänst till förbundet verksamhet.

Sedan dess har förbundets drivits med samma minimala administration, utan några heltidsanställda och med många oavlönade insatser från medlemmar och andra engagerade.

- I någon mening speglar det utvecklingen i en bransch som för 100 år sedan var världsledande och sedan tvingats anpassa sig till nya villkor när man inte hängt med i utvecklingen.

För både förbundet och Kurt Johansson blev krisen en signal om ett slags nystart på ett arbete med att åter få upp naturstenen på agendan, både som byggmaterial och kulturarv. Det handlade bokstavligen om att börja gräva där man stod.

- Under min tid i gruvbranschen hade jag genom organisationen "Gruvforskning" lärt mig hur man samarbetar med myndigheter, utrustningstillverkare och brytande företag. Det var självklart för mig att vi också skulle inleda samarbeten med övriga mineralbranschen som stod utanför gruvbranschen, till

Vi 82-års ålder har Kurt Johansson skruvat ned på takten, men han har inga planer på att pensionera sig. Han fortsätter att sprida sina kunskaper om byggmaterialet natursten.

► exempel blev MinFo Mineralteknisk snart en partner. Marianne Thomaeus, direktör på MinFo, stod för ovärderliga insatser.

Flera branschföreträdare gick senare samman för att driva gemensamma frågor och hitta finansiering till olika typer av forskningsstudier.

– Efter diverse påtryckningar från vår samlade sida gav regeringen 1997 SGU i uppdrag att utreda mineralbranschen: industrimineral, natursten och ballast.

Det utmynnade ett år senare i rapporten: "Industriella mineral och bergarter", som blev starten på forskningsprogrammet MinBaS (Mineral Ballast Sten).

– Det första projektet startade våren 2003 och programmets idé lever vidare än idag.

För stenindustrins del var det ett lyft att hamna i samma fack som betydligt större industrigrenar som ballast, som på många områden låg i frontlinjen, både tekniskt och forskningsmässigt.

– Syftet var återigen att öka kunskaperna om natursten, i förlängningen fanns även en idé om att vi skulle kunna tillsätta en doktorandtjänst i ämnet men vi nådde inte det målet, säger Kurt Johansson.

I stället fick han själv vid 67-års ålder kliva in i rollen som adjungerad professor vid SLU Alnarp.

– Man kan säga att jag i praktiken anställdes av dåvarande näringsminister Maud Olofsson, säger Kurt Johansson och skrattar.

Uppdraget gick framför allt ut på att undervisa landskapsarkitekter och landskapsingenjörer.

– Jag trivdes väldigt bra, i synnerhet tillsammans med landskapsingenjörerna som förenade både teori och praktik i sin utbildning.

Samtidigt fortsatte Kurt Johansson att bygga broar som ordförande, både i Norden och Europa.

– Jag har alltid strävat efter nära samarbeten med våra grannländer och hade även den stora äran att vara president för den europeiska moderorganisationen Euroroc under åren 2007–2008.

SVENSK STENINDUSTRI står nu inför en utmaning att förvalta en ackumulerad kunskapsbas, en utbildningstradition och de nätverk som Kurt Johansson tillsammans med ett antal äldre medlemmar byggt upp under de senaste decennierna. Men förbundet är litet och det är svårt att hitta någon som både kan axla den akademiska rollen och samtidigt står stadigt i stenindustrin.

– Det finns många som har ett stort kunnande om natursten, men det är inte självklart att de också vill ta det större ansvaret att omsätta det praktiskt i en specifik bransch där det ställs så många formella krav. Jag kan bara hoppas att det går att hitta en lösning, jag ska i alla fall försök bidra så länge jag själv kan.

Efter alla år som du sysslat med att undervisa och informera, vad skulle du säga är den viktigaste kunskapen att förmedla till någon som vill veta mer om natursten?

– Besök ett stenbrott. En arkitekt som gått ner i ett stenbrott är inte samma arkitekt när han eller hon kommer upp igen. ■